

Editörler

Doç..Dr.Osman Yılmaz&Yrd.Doç.Dr.Esin Özcan

GENEL COĞRAFYA

Yazarlar

Doç.Dr.Asım Çoban
Doç.Dr.Ali Meydan
Doç.Dr.Nevzat Gümüş
Doç.Dr.Osman Yılmaz
Yrd.Doç.Dr.Ali İlhan
Yrd.Doç.Dr.Bekir Necati Altın
Yrd.Doç.Dr.Esin Özcan
Yrd.Doç.Dr.İsmail Taşlı
Yrd.Doç.Dr.Muhammet Kaçmaz
Yrd.Doç.Dr.Selahi Coşkun
Yrd.Doç.Dr.Sibel Işık Mercan
Yrd.Doç.Dr.Yurdal Dikmenli
Dr. Ayşe Akkurt
Fatih Adıgüzel
Neslihan Dal

Editörler
Prof.Dr.Osman Yılmaz /Yrd.Doç.Dr.Esin Özcan
Genel Coğrafya

ISBN: 978-605-5044-94-7

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2017

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Lord Matbaası

Lisans Yayıncılık
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

ÖNSÖZ

Sosyal bilimlerin her alanında insan, mekanı ile birlikte ele alınmaya başlamıştır. Bu sebeple coğrafya eğitimi, sürekli bir değişim içinde olan yeryüzündeki olayları algılayabilme, pratik çözümler üretme, çevresel farkındalık bilincini yerleştirme ve bunu gelecek nesillere aktarma amacı taşır. Tarih ve kültür bir coğrafi mekan üzerinde kurulur ve gelişir. Tarihsel süreç içerisinde toplumların ilerleyebilmesi ancak buldukları mekanı iyi tanımaları ve kaynaklarını faydalı biçimde kullanmaları ile gerçekleşir.

Ülkemizin çeşitli üniversitelerinde görev yapan, alanında uzman akademisyenler tarafından Sınıf Öğretmenliği anabilim dalında okutulmak üzere hazırlanan bu kitap, coğrafya biliminin tanımı, ilkeleri, kapsam ve gelişimi ile başlayan, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi ön planda tutarak fen bilimleri ile sosyal bilimler arasında bir köprü olduğu bilincini öğrencilere kazandırılmasını hedefleyen ve devamında coğrafyanın konularının ayrı ayrı ele alındığı on dört bölümden oluşturulmuş bir çalışmadır.

Genel Coğrafya kitabının hazırlanması aşamasında öğrencilere faydalı olacak şekilde genel bilgileri kazanmaları amaçlanmış, bu nedenle teknik terimlere fazla yer verilmemiştir. Özveriyle hazırlanan bu eserde eksiklikler ve gözden kaçan hususlar değerli okuyucuların eleştirileri sonucu düzeltilme şansı bulacaktır. Bu eserin oluşturulmasında titizlikle çalışan bölüm yazarları başta olmak üzere kitabın hazırlanmasının her aşamasını düzenleyen ve takip eden Lisans Yayıncılık çalışanlarına teşekkür ederiz. Genel Coğrafya kitabının hedeflenen amaçlar kapsamında öğrencilere ve geleceğin öğretmenlerine faydalı olmasını dileriz.

İstanbul, 2017

Editörler
Doç. Dr. Osman Yılmaz
Yrd.Doç.Dr.Esin Özcan

İÇİNDEKİLER

Önsöz

III

Bölüm 1 COĞRAFYA BİLİMİ

15

1.1. Coğrafyanın Konusu ve Bölümleri	17
1.1.1. Coğrafyanın Bölümleri	18
1.1.2. Fiziki Coğrafya	20
1.1.3. Beşeri ve Ekonomik Coğrafya	22
1.2. Coğrafyanın İlkeleri	25
1.2.1. Dağılım İlkesi	25
1.2.2. Karşılıklı İlgisi (Korelasyon) İlkesi	26
1.2.3. Nedensellik İlkesi (Sebebi-Sonuç)	26
1.3. Coğrafyanın Önemi	27
1.4. Coğrafya Biliminin Tarihsel Gelişimi	28
1.4.1. İlk Çağda Coğrafya (M.Ö. 3500 – M.S. 476)	29
1.4.2. Orta Çağda Coğrafya (M.S. 476-1453)	32
1.4.3. Yeni Çağda Coğrafya (1453-1789)	32
1.4.4. Yakın Çağda Coğrafya (1789-...)	33
Yararlanılan Kaynaklar	36

Bölüm 2 UZAY VE GÜNEŞ SİSTEMİ

37

2.1. Evrendeki Adresimiz	40
2.2. Güneş ve Güneş Sistemi	40
2.2.1. Gezegen ve Cüce Gezegen	41
2.2.2. Merkür (Utarit)	42
2.2.3. Venüs (Zühre, Çulpan)	44
2.2.4. Dünya (Yer)	44

2.2.4.1.Dünya'nın Şekli ve Boyutları	46
2.2.4.2.Dünya'nın Hareketleri ve Sonuçları	48
2.2.4.3.Dünya'nın Uydusu Ay	50
2.2.5.Mars (Merih)	52
2.2.6.Jüpiter (Müşteri, Erendiz)	53
2.2.7.Satürn (Zühal)	53
2.2.8.Uranüs	54
2.2.9.Neptün	54
2.2.10.Kuyruklu Yıldızlar	55
2.2.11.Asteroitler	55
2.2.12.Meteorit, meteor, meteoritler	55
Yararlanılan Kaynaklar	56

Bölüm 3

HARİTA VE KONUM BİLGİSİ

57

3.1. Haritacılığın Tarihçesi	58
3.2. Yerküre ve Koordinat Sistemleri	61
3.2.1. Yerin Şekli ve Boyutları	61
3.2.2. Koordinat Sistemleri	61
3.2.2.1. Coğrafi Koordinat Sistemleri	62
3.2.2.2. UTM Koordinat Sistemleri	64
3.2.2.3. Kartezyen Koordinat Sistemleri	65
3.3. Projeksiyonlar	66
3.4. Harita Elemanları	67
3.4.1. Başlık	67
3.4.2. Haritanın Yönü	68
3.4.3. Haritanın Ölçeği	68
3.4.3.1. Harita Lejanti (İşaretleri)	70
3.5. Harita Çeşitleri	71
3.5.1. Topografya Haritası	72
3.5.2. Jeoloji Haritası	72
3.5.3. Askeri Amaçlı Haritalar	72
3.5.4. Özel Amaçlı Haritalar	74
3.6. Haritalarda Uzunluk Ve Alan Hesaplamaları	74
3.6.1. Uzunluk Hesapları	75
3.6.1.1.Harita Ölçeği Hesaplama	75
3.6.2. Haritalarda Alan Hesapları	75

3.6.2.1. Harita Alanı ve Gerçek Alandan Ölçek Bulma	75
3.7. Eğim Hesaplama	76
3.8. Profil Çıkartma	76
3.9. Şeffaf Milimetrik Kâğıt İle Alan Hesaplamaları	78
3.10.Coğrafi Bilgi Sistemleri	78
Yararlanılan Kaynaklar	80

Bölüm 4 **İKLİM BİLGİSİ**

81

4.1.İklim Elemanları	82
4.2. Klimatoloji (İklim Bilimi) – Meteoroloji İlişkileri	83
4.3. Meteorolojik Gözlem Çeşitleri	84
4.4. Atmosfer	85
4.4.1.Atmosferin Sınırları ve Şekli	85
4.4.2. Atmosferin Bileşimini Meydana Getiren Unsurlar	87
4.4.3. Atmosferde Enerji İletiminin Çeşitleri	87
4.5. İklim Elemanları	88
4.5.1. Güneş Radyasyonu	88
4.5.2. Sıcaklık	89
4.5.2.1. Sıcaklığın Dağılışına Etki Eden Faktörler	90
4.5.2.2. Sıcaklık Ortalamaları	95
4.6. Atmosfer Basıncı ve Rüzgârlar	96
4.6.1. Basınç ve Hava Hareketlerinin Oluşumu	97
4.6.1.1. Alçak Basınçlar	97
4.6.1.2. Yüksek Basınçlar	99
4.6.1.3. Basıncın Yeryüzüne Dağılışı	100
4.7. Rüzgârlar	101
4.7.1. Sürekli Rüzgârlar	102
4.7.2. Mevsimlik (Muson, Devirli) Rüzgârlar	103
4.7.3. Yerel rüzgârlar	104
4.8. Atmosferde Su Buharı ve Yağış	107
4.8.1. Havanın Nemi	107
4.8.2. Yoğunlaşma	109
4.8.3. Yağışlar	110
4.8.3.1. Yağışları Oluşturan Nedenler ve Yağış Tipleri	110
4.8.3.2. Yağış Rejimleri	113
4.9. İklim Kuşakları ve İklim Tipleri	114

4.9.1. Sıcak İklimler	114
4.9.2. Ilıman İklimler	115
4.9.3. Soğuk İklimler	116
4.9.4. Muson İklimleri	116
4.9.5. Kurak İklimler	117
Yararlanılan Kaynaklar	119

Bölüm 5

YER ŞEKİLLERİ

121

5.1. İç Kuvvetler Etkisiyle Oluşan Yer Şekilleri	123
5.1.1. Volkan Topografyası	126
5.1.2. Yapıya (Bünye) Bağlı Topografya	129
5.2. Dış Kuvvetler Etkisiyle Oluşan Yer Şekilleri	131
5.2.1. Akarsu (Fluviyal) Topografyası	132
5.2.1.1. Akarsuların Aşındırma Şekilleri	133
5.2.1.2. Akarsuların Biriktirme Şekilleri	135
5.2.2. Karst Topoğrafyası	135
5.2.2.1. Karstik Aşındırma Şekilleri	136
5.2.2.2. Karstik Biriktirme Şekilleri	137
5.2.3. Kurak ve Yarıkurak Bölge Topografyası	137
5.2.3.1. Aşındırma Şekilleri	138
5.2.3.2. Biriktirme Şekilleri	139
5.2.4. Kıyı Topografyası	140
5.2.4.1. Kıyı Aşındırma Şekilleri	140
5.2.4.2. Kıyı Biriktirme Şekilleri	141
5.2.4.3. Kıyı Tipleri	142
5.2.5. Buzul (Glasial) Topografyası	143
5.2.5.1. Buzul Aşındırma Şekilleri	143
5.2.5.2. Buzul Biriktirme Şekilleri	144
Yararlanılan Kaynaklar	145

Bölüm 6

HİDROGRAFYA (SULAR COĞRAFYASI)

147

6.1. Yeraltı Suyu	150
6.1.1. Yeraltı Suyunun Tanımı ve Oluşumu	150
6.1.2. Yeraltı Suyunun Kökeni	151

6.1.2.1. Sızma (infiltrasyon)	152
6.1.2.2. Gözeneklilik ve Geçirimsizlik	153
6.1.3. Yeraltı Suyunda Hareket	154
6.1.4. Akifer ve Akifer Tipleri	155
6.1.5. Yeraltı Suyunun Kimyasal Bileşimi	157
6.1.6. Yeraltı Suyunun Aşındırma ve Biriktirme Faaliyeti	157
6.1.7. Yeraltı Suyundan Faydalanma	158
6.2. Kaynaklar	159
6.2.1. Kaynak Tipleri	159
6.3. Akarsular	161
6.3.1. Akarsuyun Oluşumunda Rol Oynayan Faktörler	162
6.3.2. Akarsu Yatakları ve Havzaları	163
6.3.3. Akarsuların Sınıflandırılması	163
6.3.4. Akarsuların Morfolojik Etkileri	164
6.3.5. Akarsulardan Faydalanma Şekilleri	166
6.4. Göller	166
6.4.1. Göllerin Gruplandırılması	169
6.4.2. Relikt Göller	172
6.4.3. Göl Sularının Seviye Değişiklikleri ve Hareketi	172
6.4.4. Göl Sularının Özellikleri	173
6.4.5. Göllerden Yararlanma	173
6.5. Okyanuslar ve Denizler	174
6.5.1 Okyanuslar	174
6.5.2. Denizler	175
6.5.3. Okyanus ve Deniz Sularının Kimyasal ve Fiziksel Özellikleri	176
6.5.4. Okyanus ve Deniz Sularının Hareketi	177
Yararlanılan Kaynaklar	180

Bölüm 7

TOPRAK COĞRAFYASI

181

7.1. Toprakların Oluşumu	184
7.1.1 Fiziksel (Mekanik) Parçalanma	184
7.1.1.1. Ani Sıcaklık Değişiminin Etkisi	184
7.1.1.2. Dış Faktörlerin Etkisi	185
7.1.1.3. Biyolojik Unsurların Etkisi	186
7.2. Kimyasal Ayrışma	187

7.3.Toprak Oluşumunu Etkileyen Faktörler	187
7.3.1. İklimi Etkisi	188
7.3.2. Topografyanın Etkisi	189
7.3.2.1. Yükselti Faktörü	190
7.3.2.2. Eğim Faktörü	190
7.3.2.3. Bakı Faktörü	190
7.3. Ana Kayanın Etkisi	191
7.4. Organizmanın Etkisi	192
7.5. Zamanın Etkisi	194
7.6.Toprak Oluşum Sürecinin Önemli Olayları	194
7.6.1. Lateritleşme	194
7.6.2. Podzollaşma	195
7.6.3. Kireçleşme (Kalsifikasyon)	195
7.6.4. Tuzlaşma (Çoraklaşma)	195
7.6.5. Gleyleşme	196
7.7.Toprakların Sınıflandırılması	196
7.7.1. Zonal Topraklar (Klimatik Topraklar)	196
7.7.1.1. Lateritler	197
7.7.1.2. Esmer Kahverengi Orman Toprakları	198
7.7.1.3. Podzol Toprakları	198
7.7.1.4. Tundra Toprakları	198
7.7.1.5. Terrarossa (Akdeniz İkliminin Kırmızı) Toprakları	198
7.7.1.6. Çernozyom Toprakları	199
7.7.1.7. Preri Toprakları	199
7.7.1.8. Kahverengi ve Kestanerengi Step Toprakları	199
7.7.1.9. Çöl Toprakları	200
7.7.2. İntrazonal Topraklar	200
7.7.3. Azonal Topraklar	201
Yararlanılan Kaynaklar	203

Bölüm 8 **BİTKİ COĞRAFYASI**

205

8.1. Bitki Örtüsünün Yetiştirme Şartlarını Etkileyen Faktörler	208
8.1.1. İklim Faktörü	208
8.1.1.1. Bitki-Sıcaklık İlişkisi	208

8.1.1.2.Bitki-Su İlişkisi	212
8.1.1.3.Bitki-Işık İlişkisi	213
8.1.1.4.Bitki-Rüzgâr İlişkisi	214
8.1.2.Yer şekilleri Faktörü	214
8.1.3.Toprak Faktörü	216
8.1.4. Biyotik Faktörler	216
8.2. Bitki Formasyonları	217
8.2.1.Ot Formasyonu	217
8.2.2.Çalı (Ağaççık) Formasyonu	219
8.2.3.Orman (Ağaç) Formasyonu	220
8.2.4.Tundra Formasyonu	224
Yararlanılan Kaynaklar	225

Bölüm 9 **NÜFUS COĞRAFYASI**

227

9.1. Nüfusun Durumu	230
9.1.1.Nüfusun Dağılışı	235
9.2.Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar	237
9.3.Nüfus Yoğunluğu	245
Yararlanılan Kaynaklar	247

Bölüm 10 **YERLEŞME COĞRAFYASI**

249

10.1. Yerleşme Tarihi	250
10.2. Yerleşmeyi Etkileyen Faktörler	251
10.2.1. Doğal Faktörler	252
10.2.2. Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Faktörler,	253
10.3. Yerleşme Tipleri	256
10.3.1. Kırsal Yerleşmeler	256
10.3.1.1. Geçici Kırsal Yerleşmeler	257
10.3.1.2. Sürekli Kırsal Yerleşmeler	258
10.3.1.3. Başlıca Kırsal Mesken Şekilleri	260
10.3.2. Kent (Şehir) Yerleşmeleri	263
10.3.2.1. Ekonomik Fonksiyonlara Göre Kent (Şehir) Yerleşmeleri	266

10.3.2.2. Kültürel Fonksiyonlara Göre Kent (Şehir) Yerleşmeleri	269
10.3.2.3. İdari ve Siyasi Fonksiyonlara Göre Kent (Şehir) Yerleşmeleri	271
Yararlanılan Kaynaklar	272

Bölüm 11 EKONOMİK COĞRAFYA

275

11.1. Ekonomik Coğrafya Tarihi	276
11.2. Ekonomik Faaliyetler	278
11.2.1. Tarım	279
11.2.2. Hayvancılık	281
11.2.3. Ormancılık	283
11.2.4. Sanayi	284
11.2.5. Madenler ve Enerji Kaynakları	285
11.2.5.1 Madenler	285
11.2.5.2. Enerji Kaynakları	287
11.2.6. Ulaşım	294
11.2.6.1. Demir Yolu	294
11.2.6.2. Deniz Yolu	296
11.2.6.3. Kara Yolu	297
11.2.6.4. Hava Yolu	298
11.2.6.5. Boru Hatları	299
11.2.7. Turizm	300
Yararlanılan Kaynaklar	303

Bölüm 12 BÖLGESEL COĞRAFYA

307

12.1. Bölgesel Coğrafya Kavramı	308
12.2. Coğrafi Bölgeler	310
12.2.1. Fiziki Coğrafya Bölgeleri	310
12.2.1.1. Jeolojik Bölgeler	310
12.2.1.2. Jeomorfolojik Bölgeler	312
12.2.1.3. Bitki Örtüsü Bölgeleri	313
12.2.1.4. Klimatik Bölgeler	313
12.2.1.5. Hidrografik Bölgeler	314

12.2.1.6. Toprak Bölgeleri	314
12.3. Beşeri Coğrafya Bölgeleri	315
12.3.1.Nüfus Bölgeleri	315
12.3.2.Kültürel Bölgeler	316
12.3.3.Din Bölgeleri	316
12.3.4.Dil Bölgeleri	317
12.3.5.Irk ve Etnik Yapı Bölgeleri	317
12.3.6.Yerleşme Bölgeleri	318
12.3.7.Siyasi Bölgeler	319
12.3.8.Askerî Bölgeler	320
12.3.9. Ekonomik Coğrafya Özelliklerine Göre Bölgeler	320
12.3.9.1. Tarım Bölgeleri	321
12.3.9.2.Ormancılık Bölgeleri	322
12.3.9.3.Enerji Kaynakları Bölgeleri	322
12.3.9.4.Maden Bölgeleri	323
12.3.9.5.Sanayi Bölgeleri	323
12.3.9.6.Turizm Bölgeleri	324
12.4. Coğrafi Olmayan Bölgeler	324
Yararlanılan Kaynaklar	325

Bölüm 13 **SİYASİ COĞRAFYA**

327

13.1. Siyasi Coğrafyanın Konusu ve İnceleme Alanı	328
13.2. Siyasi Coğrafya'da Başlıca Görüşler	329
13.2.1. Organik Devlet Teorisi	329
13.2.2. Deniz Hâkimiyet Teorisi	330
13.2.3. Kara Hâkimiyet (Heartland) Teorisi	330
13.2.4. Rimland (Kenar Ülkeler) Teorisi	330
13.2.5. Hava Hâkimiyet Teorisi	331
13.3. Küresel Ölçekte Siyasal Coğrafya ve Jeopolitik ile İlgili Meydana Gelen Son Gelişmeler	331
13.4. Dünya'daki Askerî, Ekonomik ve Siyasi Örgütler	334
13.4.1. Askerî Paktlar	334
13.4.1.1. NATO	334
13.4.1.2. Varşova Paktı	335
13.4.1.3. Diğer Askerî Organizasyonlar	335
13.4.2. Ticari ve Ekonomik Organizasyonlar	336

13.4.2.1. Avrupa Birliđi (AB)	336
13.4.2.2. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	339
13.4.2.3. Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON)	339
13.4.2.4. Uluslararası Para Fonu (IMF)	340
13.4.2.5. Dünya Ticaret Örgütü (WTO)	340
13.4.2.6. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)	340
13.4.2.7. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	341
13.4.2.8. Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)	341
13.4.2.9. Diğer Bazı Bölgesel Organizasyonlar	342
13.4.3. Uluslararası İşbirliğine Yönelik Örgütler	342
13.4.3.1. Birleşmiş Milletler (BM)	342
13.4.3.2. Avrupa Konseyi	343
13.4.3.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)	344
13.4.3.4. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	344
13.4.3.5. Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSÖY)	345
13.4.3.6. İngiliz Uluslar Topluluđu	345
13.4.3.7. Bağımsız Devletler Topluluđu (BDT)	346
13.4.3.8. Uluslararası İşbirliğine Yönelik Diğer Bazı Organizasyonlar	346
Yararlanılan Kaynaklar	348

Bölüm 14	351
AFETLER COĞRAFYASI	

14.1. Doğa ve İnsan	352
14.2. Doğa ve Bilim	355
14.3. Yerküreyi Anlamak	357
14.3.1. Yerbilimleri Açısından Yaklaşımlar	358
14.3.2. Klimatoloji ve Meteoroloji Açısından Yaklaşımlar	367
14.3.3. Biyolojik Açısından Yaklaşımlar	374
14.3.4. İnsanın Kendi Etkileri Açısından Yaklaşımlar	377
Yararlanılan Kaynaklar	382